

**Akademia
Obrony
Narodowej**

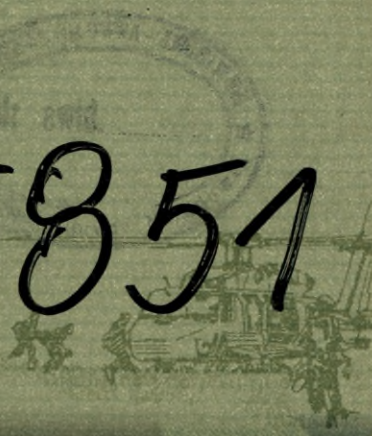
AON 5509/2003

Waldemar Kaczmarek

**GŁÓWNE ZAŁOŻENIA WALKI
ZBROJNEJ W UJĘCIU OPERACYJNYM**

55851

Warszawa 2003

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

ZAKŁAD SZTUKI OPERACYJNEJ

AON 5509/03

Waldemar Kaczmarek

**GŁÓWNE ZAŁOŻENIA WALKI ZBROJNEJ
W UJĘCIU OPERACYJNYM**

55851

WARSZAWA 2003

Niniejsze studium operacyjne przeznaczone jest głównie dla studentów magisterskich studiów uzupełniających, prowadzonych na Wydziale Wojsk Lądowych AON.
Może być również wykorzystywane na innych studiach i kursach.

12877

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Operacje wojsk lądowych	8
1.1. Operacja jako kategoria sztuki wojennej.....	8
1.2. Klasyfikacja operacji	14
2. Operacje opóźniające (osłonowe)	16
2.1. Istota	16
2.2. Podstawowe założenia	18
3. Operacje obronne	25
3.1. Istota	25
3.2. Podstawowe założenia	26
4. Operacje zaczepne.....	32
4.1. Istota	32
4.2. Podstawowe założenia	35
Podsumowanie	41
Spis literatury	43

the 1990s, the number of people in the UK who are employed in the public sector has increased by 1.5 million (from 2.5 million in 1980 to 4 million in 1998). The public sector has become a major employer in the UK, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy. The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy. The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy.

The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy. The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy. The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy.

The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy. The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy. The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy.

The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy. The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy. The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy.

The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy. The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy. The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy.

The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy. The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy. The public sector has also become a major source of employment for women, and its growth has been a major factor in the overall growth of the economy.

Wprowadzenie

Przygotowanie państwa do ewentualnej wojny jest wielostronne i kompleksowe. Obejmuje ono wszystkie dziedziny działalności państwowej, przede wszystkim: polityczną, ekonomiczną (gospodarczą), militarną, bezpieczeństwa wewnętrznego, porządku publicznego oraz obrony cywilnej.

W obszarze działalności militarnej szczególne znaczenie ma zorganizowanie i utrzymanie na odpowiednim poziomie sił zbrojnych oraz ich przygotowanie do prowadzenia działań wojennych (walki zbrojnej).

Przygotowanie sił zbrojnych do działań wojennych na przestrzeni historii podporządkowywano zwykle dwóm podstawowym celom. Pierwszemu, który określał przygotowanie i przeznaczenie różnych rodzajów wojsk do obrony granic, utrzymania niezawisłości i integralności państwa. Tak postrzegane przeznaczenie sił zbrojnych wywierało znaczący wpływ na doskonalenie form i sposobów organizowania oraz prowadzenia walki obronnej - obrony. Drugiemu, który określał przeznaczenie sił zbrojnych do podbojów państw (narodów) w imię osiągania celów politycznych, ekonomicznych (gospodarczych) czy ideologicznych (wyznaniowych). Temu celowi podporządkowywano zwykle gotowość wojsk do prowadzenia działań zaczepnych, co w zdecydowanym stopniu determinowało rozwój form i sposobów natarcia.

W historii wojen ukształtowały się więc dwa podstawowe rodzaje walki zbrojnej (dwa rodzaje działań bojowych) - natarcie i obrona. Stosownie do przyjętej w danym państwie doktryny wojennej, rozumianej jako oficjalny pogląd na charakter i sposoby prowadzenia wojny oraz realizowanej przez państwo działalności politycznej, dominował ten rodzaj działań bojowych, który służył wyznaczonym celom politycznym (ekonomicznym).

Wraz z rozwojem cywilizacyjnym ludzkości, rozwojem nauki i techniki oraz pojawieniem się coraz groźniejszych rodzajów broni - środków prowadzenia wojny - ewolucji podlegały poglądy na formy i sposoby działań wojennych. Zmieniała się również klasyfikacja walki (działań bojowych).

Walkę zbrojną uznano powszechnie za formę działań wojennych prowadzonych w wymiarze taktycznym. Ma ona zawsze charakter dwustronny. Powszechnie sądzi się, że gdy jedna strona uczestnicząca w walce skupia swój wysiłek na prowadzenie walki obronnej, to postępuje tak, bo zmuszona zostaje do

odparcia napaści przeciwnika, który dokonał agresji i prowadzi aktywne działania zaczepne. Druga natomiast strona, atakująca, prowadząca natarcie, najczęściej postrzegana jest w kategorii agresora.

Powstaje pytanie, czy taka klasyfikacja jest słuszna? Czy w każdych warunkach strona atakująca, prowadząca natarcie, będzie postrzegana w kategorii agresora? Na pewno nie. Jeśli bowiem czyni to aby odnieść zwycięstwo nad przeciwnikiem, który dokonał napaści i użył swoich wojsk przeciwko suwerenności, integralności terytorialnej i niezawisłości politycznej państwa - gdy dokonał agresji sprzecznej z kartą Narodów Zjednoczonych, to wówczas nie będzie uznawana za agresora.

Prowadzenie walki zbrojnej to stałe dążenie do zwycięstwa nad przeciwnikiem również w sytuacji, gdy to on wykonał uderzenie pierwszy, gdy dokonał napaści (agresji) i opanował część terytorium strony napadniętej (np. część obszaru w strefie przygranicznej). Powstaje zatem kolejne pytanie. Czy można odnieść zwycięstwo nad przeciwnikiem (agresorem) wyłącznie poprzez działania obronne - poprzez obronę? Na pewno nie.

Uzyskanie powodzenia w działaniach wojennych, w wypadku napaści przeciwnika, zawsze wymagało i nadal wymaga umiejętnego wyboru form i sposobów prowadzenia walki. Odpowiednio do wytworzonych warunków działań, powstałej sytuacji operacyjnej i taktycznej, konieczne jest umiejętne łączenie działań zaczepnych (natarcia) i działań obronnych (obrony). Chociaż te dwa rodzaje walki zbrojnej różnią się charakterem i sposobami użycia wojsk, to jednak ściśle się zająwiają, stanowiąc dialektyczną jedność. Umiejętne ich łączenie i dostosowywanie do realiów pola walki najpełniej wyraża istotę i charakter ewentualnej konfrontacji zbrojnej. Z doświadczeń wojennych wynika, że umiejętne ich stosowanie, we właściwym czasie i w odpowiednich warunkach, stanowi dowód dojrzałości taktycznej i operacyjnej dowódców. Świadczy o ich zdolnościach i umiejętnościach organizowania i prowadzenia walki.

Na poziomie operacyjnym siły zbrojne wykorzystuje się do działań, których istota sprowadza się do osiągnięcia celów strategicznych. Albowiem poziom operacyjny łączy wysiłki poziomu taktycznego w walce i operacji z przywołanymi wcześniej strategicznymi celami. Dowódca operacyjny ponosi odpowiedzialność za przygotowanie planu operacji, za jej prowadzenie oraz za rezultat operacji, prowadzonej na określonym obszarze odpowiedzialności.

Ze względu na istotę, charakter i rolę poziomu operacyjnego w systemie walki zbrojnej podstawowe rodzaje działań (obronne, zaczepne) przyjmują nazwę operacji obronnych i zaczepnych. I im właśnie poświęcone jest niniejsze studium. Dodatkowo część opracowania poświęcona została tzw. operacjom opóźniającym, zwanym niekiedy również osłonowym. To „szczególne” ich potraktowanie wynika głównie ze specyfiki wspomnianych operacji, albowiem jest ona pochodną geostrategicznego położenia naszego kraju. Ponadto, biorąc pod uwagę potrzebę integracji działań w ramach każdej z wymienionych operacji, są one postrzegane jako operacje połączone.

1. Operacje wojsk lądowych

1.1. Operacja jako kategoria sztuki wojennej

Precyzyjne odniesienie się do założeń walki zbrojnej, postrzeganej z operacyjnego punktu widzenia, wymaga w pierwszym rzędzie ustosunkowania się do samego terminu „operacja”. A to z kolei wymaga odniesienia tego pojęcia do innych kategorii, powszechnie akceptowanych w sztuce wojennej. Zastanówmy się zatem przez moment, jakie związki i zależności występują pomiędzy terminem „operacja”, a innymi kategoriami sztuki wojennej.

Generalnie rzecz ujmując w polskiej sztuce wojennej najogólniejszą kategorią jest **wojna**. Pod tym pojęciem rozumie się nie tylko działania sił zbrojnych, ale różnorodne przedsięwzięcia dyplomatyczne, polityczne, ekonomiczne, gospodarcze i inne, które zmierzają do wymuszenia na przeciwniku zachowań zgodnych z założonymi celami. Nie ulega jednak wątpliwości, że istotną rolę w osiąganiu celów wojny spełniają w dalszym ciągu wszelkie działania sił zbrojnych. Kolejna kategoria to **kampania**, rozumiana jako składające się z jednej lub kilku operacji (bitew) działania operacyjne, ukierunkowane na osiągnięcie celu strategicznego. Z kolei **działania operacyjne** rozumiane są jako wszelkie działania związków operacyjnych, a niekiedy taktycznych w czasie wojny. Obejmują **operacje**, a w ich ramach walki (niekiedy bitwy), **przegrupowanie** i **pogotowie operacyjne**. Prowadzą je zwykle związki operacyjne, a niekiedy związki taktyczne.

W takim rozumieniu działania operacyjne stanowią ogniwo pośrednie pomiędzy działaniami strategicznymi i taktycznymi, bowiem dowódca operacyjny planując operację stwarza dowódcom taktycznym warunki do wykonania zadań zgodnie z ich możliwościami bojowymi. W tym więc rozumieniu dowódca operacyjny nie kieruje bezpośrednio walką, natomiast jego głównym zadaniem jest koordynacja czasowa i przestrzenna działań związków taktycznych i oddziałów. Czyni to przez wypracowanie koncepcji operacji i określenie zadań taktycznych, których wykonanie umożliwia osiągnięcie zakładanego celu.

Termin „**operacja**” wywodzi się od łacińskiego słowa *operatio*, co oznacza działanie, szereg działań, zespół działań np.: matematycznych, wojskowych.¹ Termin ten spotyka się w opracowaniach teoretycznych od dawna. Posługiwał się nim np.

¹ Kopański W., Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych, Warszawa 1971, s. 537.

austriacki gen. Raimondo de Montecucoli w opracowaniu dotyczącym zasad nauki wojskowej, wydanym w 1664 roku.² Treść pojęcia „operacja” uległa stałym zmianom, tak jak zmieniały się poglądy na prowadzenie wojny.

Pojęcie i treść operacji zmieniało się na przestrzeni historii i wojen. Początków operacji można się doszukiwać za czasów Aleksandra Macedońskiego, a jej rozwoju - w wojnach napoleońskich. Należy przy tym wyjaśnić, że do czasów Napoleona dążono do osiągnięcia celów wojny nie w wyniku bitwy, ale poprzez manewr, który odcinał przeciwnika od źródeł zaopatrzenia. Natomiast Napoleon uważał, że zasadniczym środkiem prowadzącym do pokonania przeciwnika jest bitwa. Jednak nie ona stanowiła treści napoleońskiej operacji. Był nią manewr rozproszenia sił i ich ześrodkowania przed bitwą.

Przełomu w pojmowaniu operacji dokonał H. Moltke, który uważał, że w skład operacji wchodzi to wszystko, co wykonywały armie od momentu ześrodkowania ich w rejonach wyjściowych do osiągnięcia określonego celu. A więc przegrupowania, walki oddzielnych jednostek i bitwy, którymi operacje powinny się kończyć. Moltke połączył w jedną całość. Odtąd bitwa jest składową częścią operacji, co było wydarzeniem przełomowym.

Pojęcia „operacja” używali H. Lloyd i H. Büllow, a następnie teoretycy sztuki wojennej w Rosji, o czym świadczy zapis w rosyjskiej encyklopedii nauk wojskowych i morskich z 1891 roku. Stwierdza się tam m.in., że każda wojna składa się z jednej lub kilku kampanii, a każda kampania - z jednej lub kilku operacji.³

Operacja we współczesnym znaczeniu tej kategorii sztuki wojennej skryształizowała się ostatecznie podczas pierwszej wojny światowej, która charakteryzowała się szeregiem oddzielnych operacji i bitew. W zależności od sytuacji rozgrywane były one jednocześnie lub kolejno, jednak zwykle dzieliła je przestrzeń sięgająca kilkuset kilometrów.

Swój niebagatelny wpływ na zjawisko operacji wywarła również druga wojna światowa. W jej toku pojawiły się nowe, dotychczas nie spotykane rodzaje wojsk, natomiast wcześniej istniejące wyraźnie powiększyły posiadane możliwości bojowe. Wpłynęło to na charakter wojny, która w przeciwieństwie do pozycyjnej pierwszej wojny światowej uzyskiwała wybitnie manewrowy charakter. Operacje planowane w jej

² Koziej S., *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 31.

³ Tamże, s. 31.

toku cechowały się dużym rozmachem, rozwijane były w szybkim tempie i na znaczną głębokość. Powstanie bądź wyodrębnienie nowych rodzajów sił zbrojnych stworzyło przesłanki do pojawienia się nowych kategorii w sztuce operacyjnej. Pojawiły się np. pojęcia operacji (bitew) powietrznych czy też powietrzno-desantowych.

Generalnie rzecz ujmując możemy zauważyć, że operacja powstała w drugiej połowie XVI w. Jednak żadne państwo (społeczeństwo) nie uznało jej początkowo jako samodzielnego zjawiska w walce zbrojnej. Nastąpiło to dopiero w pełni w okresie międzywojennym, głównie w byłym Związku Radzieckim, a jej swoistą egzemplifikację stanowiła praca „Charakter operacji współczesnych armii” (1928 r.). Zawarta w niej teoria głębokiej operacji, stanowiła zasadniczo nowe zjawisko w sztuce wojennej, a jej podstawowe założenia zachowały swoją przydatność do czasów nam współczesnych. We wspomnianej pracy zawarto szereg ciekawych poglądów i spostrzeżeń, między innymi zerwano ze statycznymi formami działań, charakterystycznymi dla pierwszej wojny światowej oraz eksponowano myślenie kategoriami przyczynowo-skutkowymi. Co ciekawe, w zachodniej sztuce wojennej pojęcie operacji zostało „prawnie” usankcjonowane dopiero w latach 80-tych naszego stulecia, wraz z przyjęciem koncepcji „Operacji powietrzno-lądowej 2000” przez armię amerykańską. Nie znaczy to jednak, że we wcześniejszych działaniach wojennych nie planowano i nie prowadzono operacji.

Ciekawe podejście do problematyki operacji możemy zaobserwować w naszej sztuce wojennej. W okresie międzywojennym, oficjalnie nie uznawano operacji, a tym samym sztuki operacyjnej, choć niektórzy teoretycy z tego okresu dostrzegali wspomniane zjawisko. Wojsko Polskie nie mając własnych, samodzielnych doświadczeń z ostatniej wojny korzystało przede wszystkim z doświadczeń armii francuskiej. Korzystano również z doświadczeń rosyjskich, austriackich i niemieckich, przenoszonych przez Polaków (byłych oficerów tych armii). Uważano, że polska sztuka wojenna powinna czerpać wzory przede wszystkim z wojen napoleońskich, z pierwszego okresu wojny światowej (zwłaszcza działań na wschodzie) – głównie zaś z ostatnich doświadczeń wojny polsko-bolszewickiej, gdzie zasadniczym wyznacznikiem walki zbrojnej był ruch.

Podkreślano, że najbardziej skuteczną formą walki powinien być śmiały manewr na skrzydła i tyły przeciwnika. Jego powodzenie miało zależeć w większej mierze od zaskoczenia i szybkości działań niż od posiadanej siły. W warunkach

polskich wojna powinna być więc prowadzona w sposób wysoce manewrowy, bowiem jedynie szeroko stosowany manewr mógł zniwelować różnicę stosunku sił, zwłaszcza zaś środków materiałowych. Organizując działania wojenne na szczeblu operacyjnym należało działać zdecydowanie, zapewniając sobie poprzez śmiały manewr – swobodę ruchu. Stawiając na obronę ruchową, starano się ją połączyć z wykonywaniem przeciwnatarć (przeciwuderzeń) wyprzedzających, skierowanych na przeciwnika podchodzącego do utrzymywanych rubieży lub przygotowującego natarcie. Uznano, że śmiały manewr na skrzydła i tyły przeciwnika zależy w większym stopniu od szybkości działań i zaskoczenia niż od siły uderzenia.

W latach trzydziestych wielu oficerów polskich zauważyło, że opieranie się jedynie na doświadczeniach wojen minionych nie wystarcza. Dostrzegając postępujący w Europie rozwój nowoczesnego sprzętu bojowego intensywnie badali najnowsze doświadczenia ówczesnych wojen lokalnych i formułowali na ich podstawie jak najbardziej aktualne wnioski. W kręgu zainteresowań teoretyków i praktyków sztuki wojennej znalazły się operacje i działania operacyjne. Należał do nich między innymi Stefan Mossor, który w swojej pracy „Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny” (wyd. I - 1939), początków operacji dopatruje się w epoce napoleońskiej. Natomiast nowoczesną operację wywodził z wojny austriacko-pruskiej, a za jej twórcę uważał gen. Moltke.⁴

Mossor uważał, że „kombinacja wielokierunkowego działania do jednego celu przy pomocy kilku zgrupowań o różnej sile stanowi zasadniczą cechę operacji”.⁵ Natomiast „plan współdziałania wszystkich sił dla osiągnięcia jednego celu, zebranie wojsk na wybranych kierunkach, przygotowanie dla nich zapasów żywności i amunicji do kilku - czy kilkunastodniowej bitwy, zorganizowanie łączności na tak wielkich przestrzeniach, zawiązanie walk na wszystkich kierunkach w przewidzianym czasie i wreszcie zgranie tych wysiłków, tych wielu wysiłków w ten sposób, żeby daleki, przewidywany zamiar miał być stopniowo, ale konsekwentnie realizowany nazywał działaniem operacyjnym”.⁶ Tak więc Mossor jako pierwszy w polskiej sztuce wojennej dostrzegł zjawisko operacji, którego częścią składową była bitwa.

Analizując poglądy wielu teoretyków i praktyków sztuki wojennej można zauważyć, że treść pojęcia „operacja” ulegała stałym zmianom. Wspomniane zmiany

⁴ Mossor S., Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny, Warszawa 1968, s. 398.

⁵ Tamże, s. 189.

zdeteterminowane były zmianami poglądów na prowadzenie wojny. Np. w Polsce, w okresie międzywojennym utożsamiano ją z pojęciem bitwy, toczonej siłami jednej armii. Po 1945 roku pojęcie „operacja” zostało uznane jako podstawowa kategoria operacyjna w polskiej sztuce wojennej, a wraz z tym podział sztuki wojennej na strategię, sztukę operacyjną i taktykę. Nie zmienia to faktu, że w dalszym ciągu pojęcie operacji definiowano różnorodnie.

W Małej Encyklopedii Wojskowej, wydanej w 1970 roku operację postrzega się jako całokształt działań wojsk (walk, bitew, przegrupowań i manewrów) oraz przedsięwzięć organizacyjnych i zabezpieczających, realizowanych w różnym czasie i na znacznej przestrzeni połączonych wspólnym celem i planem. Z kolei Franciszek Skibiński uważał, że operacja jest bezpośrednim (niekiedy pośrednim) składnikiem bitwy (manewru strategicznego). Według jego poglądów jest to kombinacja serii samodzielnych manewrów i walk przeprowadzonych przez wielkie zgrupowania SZ (zwykle armii lub grupy armii), mających na celu zajęcie i wykorzystanie sytuacji w stosunku do nieprzyjaciela, w ramach roli przypadającej danemu zgrupowaniu w bitwie (manewrze strategicznym)⁷.

Czołowy teoretyk sztuki wojennej Kazimierz Nożko twierdził, że operację należy rozumieć jako całokształt poczynań organizacyjno-wykonawczych, uderzeń ogniowych, walk i bitew oraz manewrów wykonywanych samodzielnie, a najczęściej wspólnym wysiłkiem związków operacyjnych różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych, rozdzielonych w czasie i przestrzeni, połączonych wspólną myślą przewodnią, mających doprowadzić do osiągnięcia konkretnego celu operacyjnego lub strategicznego⁸.

Z kolei w Leksykonie Wiedzy Wojskowej, wydanym nakładem MON w 1979 roku przyjęto, że operacja to zespół walk, bitew, uderzeń ogniowych i manewrów toczonych lub wykonywanych na lądzie, w powietrzu i na morzu przez związki operacyjne różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych, połączonych wspólną myślą przewodnią, prowadzonych pod jednym kierownictwem dla doprowadzenia do osiągnięcia celu operacji lub celu strategicznego, co wymaga uzgodnionego wysiłku i ścisłego współdziałania sił zbrojnych i wojsk⁹. Natomiast były Komendant ASG WP,

⁶ Tamże, s. 189 i dalsze.

⁷ Skibiński F., Rozważania o sztuce wojennej, Warszawa 1990, s. 594.

⁸ Nożko K, Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej, Warszawa 1973, s. 242.

⁹ Leksykon wiedzy wojskowej, Warszawa 1979, s. 278.

gen. Bolesław Chocha uważał, że operację powinniśmy traktować „jako zespół walk, bitew (choć są zdania wręcz odmienne, np.: że bitwa składa się z kilku operacji), manewrów i uderzeń ogniowych, połączonych wspólną myślą przewodnią i realizowanych pod jednym kierownictwem”.¹⁰ Ciekawe poglądy na temat operacji opublikował na przełomie lat dziewięćdziesiątych Stanisław Koziej. Według jego poglądów operacja to starcie zbrojne z przeciwnikiem w skali operacyjnej. Stanowi zespół bitew oraz działań operacyjnych i taktycznych (bojowych) niższego szczebla - wzajemnie sprzężonych co do celu, miejsca i czasu¹¹.

Operacja znajduje swoje odzwierciedlenie w teorii sztuki wojennej innych państw. Na przykład Sowietskaja Wojennaja Encyklopedija (1978r.) określa, że operacja to forma prowadzenia działań bojowych przez związki operacyjne (operacyjno-strategiczne) sił zbrojnych. Jest to zespół zgranych i wzajemnie związanych co do celu, miejsca i czasu bitew, walk, uderzeń prowadzonych na Teatrze Działań Wojennych lub kierunku strategicznym (operacyjnym) według jednolitego zamiaru i planu dla realizacji zadań strategicznych, operacyjno-strategicznych lub operacyjnych.

Z kolei według poglądów amerykańskich zawartych w FM 100-5 Operations (1986r.) „wielka operacja obejmuje skoordynowane działania dużych sił w pojedynczej fazie kampanii lub w decydującej bitwie. Wielkie operacje decydują o przebiegu kampanii (...) wielkie operacje lądowe planują grupy armii, a korpusy i dywizje je realizują”. Natomiast według poglądów niemieckich, operacja są to czasowo skoordynowane działania wojenne dużych związków prowadzone z zamiarem osiągnięcia wspólnego celu. W ramach operacji toczy się bitwy i walki.

W konkluzji można stwierdzić, że pojęcie „operacja” jest uznane przez wszystkie państwa, jakkolwiek różna jest jego treść. Wspólną płaszczyzną rozumienia operacji jest to, że składa się z ona kilku walk i bitew. Idąc dalej możemy uznać, że współczesna operacja to zespół różnorodnych działań (obronnych, zaczepnych, opóźniających) związków operacyjnych lub specjalnie wydzielonych zgrupowań, ukierunkowanych na osiągnięcie celu strategicznego (operacyjnego). Obejmuje skoordynowane czasowo i przestrzennie działania realizowane przed starciem zbrojnym, bitwy (walki) oraz działania po bitwie (walce) w czasie pokoju,

¹⁰ Chocha B., *Rozważania o sztuce operacyjnej*, Warszawa 1984.

¹¹ Koziej S., *Teoria sztuki...*, op. cit., s. 18.

krzysu i wojny. Taka definicja, zawarta została w najnowszej edycji Regulaminu Działów Wojsk Lądowych, wprowadzonego do użytku w 1999 roku.

1.2. Klasyfikacja operacji

Wychodząc z założenia, że sam termin „operacja” nie powinien budzić większych kontrowersji, zatrzymajmy się na chwilę nad problemem klasyfikowania współczesnych operacji. A to z kolei wymaga jednolitego podejścia do samego pojęcia klasyfikowania, czyli dokonywania klasyfikacji określonych zjawisk czy przedmiotów. Odpowiedzmy sobie zatem na wstępie na pytanie, coż to takiego jest klasyfikacja?

Wg „Słownika języka polskiego” jest to systematyczny podział czegoś, np. przedmiotów lub zjawisk na klasy, działy, poddziały wg określonej zasady. Innymi słowy klasyfikować to dokonywać podziału, zaliczać do jakiejś klasy bądź szeregować¹². Nieco inaczej pojęcie klasyfikacji zdefiniowano w „Małej encyklopedii prakseologii i teorii organizacji zarządzania”. Twierdzi się w niej, że „klasyfikacja to podział jakiegoś zbioru przedmiotów na podzbiory tak, aby nie było przedmiotów, które by nie należały tylko do jednego podzbioru oraz aby każdy przedmiot z dzielonego zbioru należał do któregoś z podzbiorów. W ten sposób klasyfikacja spełnia wymagania rozłączności i zupełności”¹³.

Na podstawie dotychczasowych rozważań możemy zauważyć, że istotnym problemem jest określenia zasady (reguły), wg której dokonuje się określonej klasyfikacji. Innymi słowy przyjęcie kryterium¹⁴, które determinowało będzie określony podział.

Biorąc powyższe pod uwagę możemy skonstatować, że dokonując klasyfikacji operacji powinniśmy określić te czynniki i zjawiska, które umożliwią jej podział na określone podzbiory, które spełniać będą wcześniej określone warunki. Do takich kryteriów zaliczyć możemy np. cel, sposób osiągnięcia celu, środowisko, skład sił biorących udział w operacji oraz inne czynniki, w zależności od potrzeb.

¹² Słownik języka polskiego PWN, T. 1, Warszawa 1979, s. 926.

¹³ Pszczółowski T., Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji zarządzania, Warszawa 1978, s. 96.

¹⁴ Kryterium – cecha przedmiotu (zjawiska), ze względu na którą dokonuje się podziału lub się je ocenia. Por.: Słownik języka polskiego..., op.cit. s. 1065; Mała encyklopedia prakseologii..., op.cit. s. 108.

Przyjmując jako kryterium podziału cel operacji, możemy je podzielić na opóźniające (zyskanie czasu), obronne (utrzymanie obszaru) i zaczepne (pobicie przeciwnika). Z kolei przyjmując jako kryterium środowisko, w którym prowadzone są główne działania, możemy dokonać podziału na operacje lądowe, morskie i powietrzne. Skład sił (ze względu na ich przynależność) umożliwia zdefiniowanie operacji narodowych, wielonarodowych i sojuszniczych, natomiast ze względu na udział kontyngentów z różnych rodzajów sił zbrojnych zdefiniować możemy operacje połączone (gdy biorą w nich udział kontyngenty z co najmniej dwóch RSZ). Wychodząc od szeroko rozumianego stanu funkcjonowania państwa (pokój, kryzys, wojna) wyróżnić możemy operacje pokojowe (wsparcia pokoju), kryzysowe i wojenne. Istotę powyższych rozważań ilustruje zamieszczone niżej przykłady, odnoszące się do operacji wojennych (obronnej i zaczepnej) i operacji pokojowej. Oczywiście, zaprezentowane przykłady są znacznym uproszczeniem problematyki, można jednak przyjąć, że oddają jej myśl przewodnią i generalne założenia.

Kryterium podziału	Typ operacji		
Stan funkcjonowania państwa	wojenna	wojenna	pokojowa
Cel	obronna	zaczepna	wygaszenie konfliktu
Sposób osiągnięcia celu	manewrowa	oskrzydlaająca	wymuszenie pokoju
Środowisko	lądowa	lądowa	
Skład sił (udział innych państw)	narodowa	sojusznicza	wielonarodowa
Skład sił (udział RSZ)	połączona	połączona	połączona
Obszar (miejsce prowadzenia)	własne terytorium	własne terytorium	poza własnym terytorium

W dalszej części niniejszego studium uwaga skupiona zostanie na wybranych operacjach, realizowanych w czasie wojny. Kryterium podziału, jakie w tym wypadku zastosowano jest cel operacji. Rozważania ogniskować się będą na tych działaniach, w których dominującą rolę odgrywają wojska lądowe.

2. Operacje opóźniające (osłonowe)

2.1. Istota

Operacja opóźniająca jest to szereg skoordynowanych czasowo i przestrzennie różnorodnych działań (w tym starć zbrojnych z przeciwnikiem) na lądzie i w powietrzu, prowadzonych w różnym czasie i miejscu, w formie działań obronnych i zaczepnych. Istota operacji opóźniającej polega na dążeniu do pozbawienia przeciwnika przewagi ogólnej (wyrażającej się osłabieniem jego zgromadzeń uderzeniowych) poprzez uchylanie się od rozstrzygającego starcia, kosztem czasowej utraty określonego obszaru. Nadrzędnym celem operacji opóźniającej jest przejęcie inicjatywy strategicznej poprzez zyskanie czasu na rozwinięcie sił głównych (operacyjnych zgromadzeń narodowych i sojuszniczych) do operacji obronnej lub stworzenia warunków przygotowania i wykonania przeciuderzenia strategicznego. Operacje opóźniające prowadzone będą zwykle przez Siły Wysokiej Gotowości (High Readiness Forces (HRF)), w tym Siły Inicjujące (Initial Enter Forces (IEF)) i inne siły, wydzielone ze składu wojsk operacyjnych i sił obrony terytorialnej.

Można zatem skonstatować, iż operacja opóźniająca stanowi w swej istocie specyficzny rodzaj działań o charakterze defensywnym. Od typowych operacji obronnych odróżnia ją to, że jej podstawowym celem jest zyskanie czasu, połączone z planową utratą terenu. Tym samym, należy sądzić, że operacje opóźniające powinny być są w swej istocie podobne do działań opóźniających, postrzeganych jako jeden z podstawowych rodzajów walki na poziomie taktycznym.

Warto w tym miejscu podkreślić, że celem operacji opóźniającej nie jest utrzymanie określonego obszaru, ani tym bardziej rozbicie przeciwnika. Jej celem nadrzędnym jest czas. Głównymi wyznacznikami celów operacji opóźniającej powinno być zatem:

- zadanie agresorowi takich strat, aby maksymalnie ograniczyć jego możliwości kontynuowania działań zaczepnych i zachować własne siły do decydującego starcia;
- rozpoznanie kierunków głównych uderzeń przeciwnika;
- utrzymanie jak największej części terytorium kraju, nie dopuszczając do utraty szczególnie ważnych rejonów i obszarów;
- osłona mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia głównych sił;

- tworzenie frontu (ognisk) walki na tyłach przeciwnika;
- dążenie do minimalizowania strat i zniszczeń, na obszarze objętym prowadzeniem operacji.

Powyższe wyznaczniki, postrzegane jako cele pośrednie operacji opóźniającej wymagają pewnego komentarza, uzasadniającego przyjęte rozwiązania. Prowadząc operację opóźniającą nie należy oczekiwać, że w jej efekcie przeciwnik pozbawiony zostanie możliwości prowadzenia działań o charakterze zaczepnym. Taki cel może i powinien być formułowany w kontekście operacji obronnych, przy czym nie jest istotne czy będą to operacje o charakterze pozycyjnym czy manewrowym. Natomiast celem operacji opóźniającej jest jedynie **ograniczenie** wspomnianych możliwości, wyrażające się koniecznością uzupełniania wojsk, ich przegrupowania oraz weryfikowania (korekty) planów operacyjnych. Z kolei dążenie do zachowania własnych sił dotyczy w mniejszej mierze tych sił, które zaangażowane są w prowadzenie operacji opóźniającej, natomiast w większej mierze tych, które mają prowadzić operacje obronne.

Bardzo istotnym celem pośrednim będzie dążenie do rozpoznania kierunków głównych uderzeń, będzie to bowiem miało duże znaczenie dla – w miarę precyzyjnego – określenia celu agresji oraz podjęcia stosownego przeciwdziałania. Powyższy problem należy postrzegać również w dwóch innych aspektach. Po pierwsze, uzyskania możliwości korekty planów operacyjnego rozwinięcia sił głównych, adekwatnego do zaistniałej sytuacji. Po drugie, dążenia do sterowania przeciwnikiem w taki sposób, by uzyskiwał powodzenie na tych kierunkach i w tych rejonach, których utrata nie wpłynie w zasadniczy sposób na możliwości prowadzenia działań obronnych.

Kolejnym celem pośrednim, którego znaczenia nie da się przecenić, jest dążenie do utrzymania określonych obszarów państwa. Zaliczyć do nich można obszary kluczowe ze względu na ich znaczenie polityczno-gospodarcze oraz obszary, na których występują dogodne do obrony rubieże terenowe. W tym kontekście dostrzegać należy także obszary, zapewniające warunki dopływu sił wzmocnienia Sojuszu, niezbędne z punktu widzenia możliwości realizacji kolejnych faz (etapów) strategicznej operacji obronnej.

Z punktu widzenia potrzeb strategicznej operacji obronnej, niezwykle istotne znaczenie miała będzie osłona mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia głównej części Sił Zbrojnych. Przejawiać się to może głównie poprzez wiązanie walką

zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, niedopuszczenie do szybkiego rozwijania działań zaczepnych w głąb naszego terytorium, izolowanie wysadzonych desantów oraz dezorganizowanie systemu dowodzenia i wsparcia logistycznego. Wymienione przedsięwzięcia będą miały jeden wspólny mianownik – zyskanie czasu, którego deficyt będzie szczególnie duży w pierwszych dniach konfliktu.

Jednym z wymienionych wcześniej celów pośrednich jest tworzenie frontu (ognisk) walki w głębi ugrupowania przeciwnika. Jednak działań tych nie można postrzegać w kategoriach tzw. działań nieregularnych. Nie można wprawdzie zanegować potrzeby ich prowadzenia, lecz widzieć je trzeba raczej w kategoriach marginalnych, niekiedy wręcz jako demonstrowanie woli oporu. Natomiast prowadzenie działań w głębi ugrupowania przeciwnika należy raczej utożsamiać z problematyką działań (operacji) głębokich, prowadzonych zgodnie z globalną koncepcją operacji opóźniającej. Będą je prowadziły siły celowo pozostawiane w ugrupowaniu przeciwnika, siły które pozostaną w sposób wymuszony oraz siły, które będą przerzucane w jego ugrupowanie do zrealizowania konkretnych, precyzyjnie zdefiniowanych zadań. Wszystkie one powinny realizować cały szereg działań częściowych, postrzeganych jednak jako realizacja określonej koncepcji operacyjnej.

Natomiast ostatni z wymienionych wyróżników nie wymaga chyba szerszego komentarza. Skoro myślą przewodnią operacji opóźniającej jest **czasowe** oddanie określonego obszaru, to nie ma najmniejszego sensu stosowanie taktyki spalonej ziemi.

2.2. Podstawowe założenia

Realizowane w ramach operacji opóźniającej działania będą prowadzone przy braku ciągłego frontu, często także występować będą znaczne luki w ugrupowaniu operacyjnym i taktycznym, skutkujące prowadzeniem działań przy otwartych skrzydłach. Wojska prowadzić będą działania w warunkach ciągle zmieniającej się sytuacji, determinującej szybkie zmiany charakteru i rodzaju prowadzonych działań.

Charakterystyczną cechą prowadzonych działań będzie ich ogniskowość, i to zarówno wewnątrz własnego ugrupowania, jak i w ugrupowaniu przeciwnika. Zmieniająca się sytuacja zmuszała będzie do częstego, bardzo szybkiego koncentrowania wojsk i wysiłków w wybranym miejscu i czasie. Natomiast potrzeba uchronienia własnych wojsk przed zniszczeniem (rozbięciem) przez przeciwnika równie często zmuszała będzie do ich rozśrodkowania (dekoncentracji).

Wymagania wynikające ze specyfiki operacji opóźniających skłaniały będą wojska do podejmowania różnorodnych form działań podstawowych (zaczepnych, obronnych, opóźniających) oraz różnorodnych form działań pośrednich (wycofania, luzowania, bojów spotkaniowych, marszów zbliżania itd.). Bardzo istotne znaczenie będą miały, prowadzone w różnym wymiarze, działania przeciwdesantowe oraz przeciwdywersyjne.

Specyfika operacji opóźniających wyrażać się będzie także niejasnością w rozwoju sytuacji połączoną z zakłóceniami w dowodzeniu. Wymagało to będzie samodzielności w podejmowaniu decyzji na różnych poziomach dowodzenia oraz, co bardzo istotne, dużej autonomiczności zgrupowań prowadzących wspomniane działania.

Wielce istotnym czynnikiem, charakteryzującym działania wojsk w operacji opóźniającej, powinno być dążenie do zapewnienia sobie ruchliwości w wymiarze operacyjnym i taktycznym. Polegać ona powinna na zdolności do prowadzenia działań szybciej od potencjalnego przeciwnika, przy jednoczesnym dążeniu do ograniczenia jego ruchliwości różnymi sposobami. Można bowiem przyjąć założenie, że ruchliwość będzie jednym z warunków przechwycenia i utrzymania inicjatywy. Ruchliwość pozwoli bowiem na szybką koncentrację zgrupowań w tym czasie, w którym przeciwnik będzie najbardziej podatny na ewentualne uderzenia. Ułatwi zatem wykorzystanie jego słabych stron oraz unikanie starcia w warunkach dla siebie niekorzystnych. Zapewnieniu ruchliwości wojsk, ich zdolności do śmiałego, nieoczekiwanego manewru sprzyjała będzie znajomość terenu na obszarze działań, postrzegana jako jeden z ważniejszych atutów wojsk prowadzących działania w ramach operacji opóźniających. Ruchliwość wojsk w starciu z przeważającym przeciwnikiem okazywała się niezwykle istotna podczas prowadzenia działań przed wojska izraelskie w wojnie 1973 roku. Przynosiła ona także nadspodziewane efekty w wojnie w Wietnamie i Afganistanie.

Charakter początkowego okresu wojny, nierozzerwalnie związany z prowadzeniem operacji opóźniających spowodować może, że działania prowadzone będą na całej głębokości ugrupowania operacyjnego. Można założyć, że tradycyjnie pojmowana linia styczności wojsk będzie bardzo płynna i trudna do precyzyjnego określenia. Wpłynie to w istotny sposób na możliwości wsparcia działań, prowadzonych przez poszczególne zgrupowania, szczególnie wsparcia ogniowego (lotniczego, artyleryjskiego), zabezpieczenia inżynieryjnego i logistycznego, czy też

obrony przeciwlotniczej. Powyższe uwarunkowania kolejny raz eksponują potrzebę maksymalnego usamodzielnienia (autonomię) poszczególnych zgrupowań. Będzie się to przejawiać również w zapewnieniu określonym zgrupowaniom, prowadzącym działania na kierunkach głównych, możliwości prowadzenia działań w wymiarze powietrzno-lądowym.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że celem działań taktycznych, prowadzonych w ramach operacji opóźniającej będzie dezorganizowanie działań przeciwnika, dążenie do zadawania mu maksymalnych strat, wzbranianie szybkiego rozwijania działań zaczepnych w głąb ugrupowania operacyjnego, połączonego z dążeniem do łączenia się z wysadzonymi desantami. Bardzo istotne znaczenie będzie miało również dezorganizowanie systemu dowodzenia i wsparcia logistycznego, stanowiące istotny element działań sił, które w sposób planowy bądź wymuszony prowadzić będą działania w głębi ugrupowania przeciwnika.

Prowadzenie działań w ramach operacji opóźniającej powinno być tak organizowane, by zapewnić ciągle oddziaływanie ogniowe na przeciwnika, zwłaszcza na tych kierunkach, które oceniane będą jako główne. Ponadto powinny zapewnić szybkie przenoszenie punktu ciężkości, w zależności od charakteru, sposobów i siły działania przeciwnika. Wspomniane działania powinny charakteryzować się również wykonywaniem nieoczekiwanych, zaskakujących dla przeciwnika zwrotów zaczepnych, jednak ich cel powinien być określany inaczej niż w przypadku operacji obronnej czy działań obronnych. Istotną cechą działań powinno być również umiejętne wyprowadzanie wojsk spod uderzeń przeciwnika, gwarantujące możliwość ich użycia na kolejnej rubieży opóźniania.

Jak już wcześniej wspomniano, wymagania operacji opóźniającej odcisną swoje piętno na sposobach prowadzenia działań. Problem powyższy dotyczy głównie działań obronnych i zaczepnych, natomiast w mniejszym stopniu działań opóźniających. Określony wpływ wywierać będą także na charakter działań pośrednich.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że poszczególne etapy operacji opóźniającej mogą być rozgrywane sekwencyjnie (kolejno). Jednak część z nich będzie realizowana równocześnie, szczególnie podczas prowadzenia działań o charakterze zaczepnym. W wielu sytuacjach działania mogą mieć charakter liniowy, z czytelnie zdefiniowanymi pod względem geograficznym liniami rozgraniczenia oraz sąsiadującymi jednostkami. Należy przy tym zaznaczyć, że w operacjach liniowych

kładzie się duży nacisk na utrzymanie położenia własnych sił w stosunku do sąsiadów (innych sił), a także na precyzyjnym zdefiniowaniu rejonów rozmieszczenia (postoju, ześrodkowania) wojsk. Dotyczy to również określania położenia wykrytych celów.

Natomiast w działaniach o charakterze nieliniowym nie określa się wyraźnie linii frontu oraz tyłów. W działaniach tego typu wojska skupiają swoją uwagę głównie na wyznaczonych celach (zadaniach), których treścią może być zniszczenie sił przeciwnika lub opanowanie i kontrola nad ważnym obszarem. Mniej uwagi zwraca się na zależności geograficzne i położenie własnych wojsk w stosunku do innych sił (sąsiadów). Dyslokacja (rozmieszczenie) sił może następować z chwilą rozpoczęcia działań, zaś jej utrzymanie jest realizowane przez cały okres operacji.

Istotnym czynnikiem wpływającym na realizację zadań przez wojska lądowe jest wsparcie, którego powinny udzielać inne komponenty. Wsparcie ze strony sił powietrznych, marynarki wojennej, sił specjalnych czy innych komponentów nie powinno być postrzegane jako odrębne operacje. Musi być bowiem realizowane jako jedna, wspólna, kompleksowa operacja opóźniająca, którą zaplanowano dla osiągnięcia nakreślonych przez dowódcę celów. W tych warunkach dowódca komponentu wojsk lądowych jest w pełni odpowiedzialny za planowanie, realizację oraz synchronizację manewrów wojsk oraz wsparcia ogniowego. W celu usprawnienia synchronizacji określa on priorytety w zakresie niszczenia celów, oczekiwane efekty (skutki) oraz czas prowadzenia wsparcia. Wszystkie wymienione przedsięwzięcia powinny uniemożliwić przeciwnikowi efektywne, skoordynowane użycie posiadanych sił na obszarze operacji oraz zapewnić osiągnięcie powodzenia własnym wojskom.

Działania wojsk lądowych, prowadzone w ramach operacji opóźniającej, sprowadzać się będą do czasowego utrzymania określonego obszaru (terenu) oraz niszczenia sił przeciwnika. Z powyższego wynika, że muszą być one w jednakowym stopniu zdolne do prowadzenia operacji (działań) o charakterze zaczepnym (ofensywnych) oraz obronnych (defensywnych). Ostateczne powodzenie w walce osiągane jest poprzez działania zaczepne. Nawet w obronie dowódca musi podejmować decyzję o przejęciu inicjatywy i przeniesienia walki na stronę przeciwnika. To działania zaczepne są bowiem rozstrzygającymi działaniami w czasie wojny.

Do cech charakterystycznych działań zaczepnych, które skutkują uzyskaniem istotnej przewagi nad przeciwnikiem zalicza się wybór czasu ataku, kierunku natarcia i miejsca, w którym nastąpi główne uderzenie oraz synchronizację i tempo natarcia.

Celem działań zaczepnych w operacji opóźniającej jest powstrzymanie przeciwnika poprzez stosowanie skoncentrowanych uderzeń, nie tylko na elementy pierwszego rzutu, lecz również w głębi jego ugrupowania. Powstanie ognisk walki w głębi ugrupowania przeciwnika stwarza wrażenie stałego i znacznego zagrożenia, na które musi on reagować. W ten sposób przeciwnik bardziej jest zmuszony do reakcji na uderzenia niż do przejęcia inicjatywy. Należy jednak podkreślić, że fizyczne niszczenie przeciwnika jest jedynie środkiem do uzyskania powodzenia, a nie celem samym w sobie. Podstawowym wymogiem jest tworzenie warunków do paraliżowania i zaskakiwania jego wojsk oraz rozdrabniania i izolowania elementów ugrupowania bojowego (operacyjnego).

Współcześnie uważa się, że obrona jest zamierzonym lub wymuszonym rodzajem walki prowadzonej w celu udaremnienia lub odparcia uderzeń wojsk przeciwnika, zadania mu maksymalnych strat, utrzymania zajmowanego pasa (rejonu) oraz stworzenia warunków do działań zaczepnych. Z powyższego wynika, że celem działań obronnych jest uniemożliwienie przeciwnikowi opanowania terenu, rozbicie zgrupowań uderzeniowych i załamania jego natarcia oraz przejęcie inicjatywy¹⁵.

Natomiast specyfika działań obronnych, prowadzonych w ramach operacji opóźniającej skłania do stwierdzenia, że jej podstawowym celem będzie zyskanie czasu oraz zmuszenie przeciwnika do przyjęcia walki w niedogodnym dla niego terenie. Osiągnięcie tak postrzeganego celu możliwe będzie głównie poprzez dążenie do rozpoznania przygotowań przeciwnika do natarcia, wykorzystanie właściwości taktycznych terenu (głównie pod kątem ograniczenia przeciwnikowi możliwości prowadzenia obserwacji i manewru) oraz rozśrodkowanie i maskowanie wojsk. Teren powinien także ułatwiać wykonanie kontrataków i manewrów związanych z odejściem wojsk na kolejne, położone w głębi rubieże obronne. Dużego znaczenia nabiera w tej sytuacji wybór przedniej linii obrony oraz realizacja szeregu innych przedsięwzięć, zmierzających do wprowadzenia przeciwnika w błąd

¹⁵ Regulamin działań wojsk lądowych, Warszawa 1999, s. 80.

co do jej rzeczywistego przebiegu, między innymi poprzez kanalizowanie ruchu jego wojsk.

Biorąc pod uwagę specyfikę prowadzenia operacji opóźniającej bardzo istotne znaczenie ma szerokość i głębokość obrony. Powinny one zapewnić przede wszystkim wzajemną więź taktyczną między elementami ugrupowania bojowego oraz manewr. Szczególne znaczenie ma manewr. Będzie on wykonywany głównie w celu uchylenia się od starcia w niekorzystnych dla obrońcy warunkach. Poprzez połączenie ruchu i ognia broniące się zgrupowania taktyczne powinny dążyć do zadania przeciwnikowi wysokich strat. Aby manewr był skuteczny, musi być prosty w zamiarze oraz przeprowadzony szybko i w miarę możliwości skrycie.

Głębokość obrony niezbędna jest do osiągnięcia swobody działania, do zapewnienia czasu na reakcję i do zwolnienia tempa natarcia przeciwnika. Jest ona osiągana poprzez wyznaczenie wystarczającej przestrzeni do rozwinięcia sił ubezpieczenia oraz środków rażenia (ogniowego, elektronicznego itd.). Powinna ona zapewnić również efektywne wykorzystanie terenu (wraz z jego rzeźbą i pokryciem) oraz umożliwić rozmieszczenie i przegrupowanie odwodów, elementów wsparcia ogniowego oraz urządzeń zabezpieczenia logistycznego.

Współcześnie, nie bez powodu uważa się, że zwroty zaczepne są wyrazem aktywności w działaniach obronnych. Zmuszają bowiem one przeciwnika do zmniejszenia tempa natarcia oraz wcześniejszego wprowadzenia odwodów. Broniący się związek taktyczny (oddział) wykonuje zwykle kontrataki samodzielnie, muszą być jednak one zawsze skoordynowane z walką pierwszorzutowych oddziałów (pododdziałów). Powinny być realizowane szybko i w taki sposób, aby swym działaniem zaskoczyć przeciwnika. Podkreśla się, że najkorzystniej jest wykonywać kontratak w skrzydło (skrzydła) i na tyły zgrupowania uderzeniowego przeciwnika, zwłaszcza w okresie, gdy nacierające oddziały (pododdziały) oraz przemieszczające się z głębi odwody zostały zatrzymane. Siły wykonujące kontratak powinny mieć co najmniej dwukrotną przewagę nad przeciwnikiem na kierunku wejścia do walki. Należy zaznaczyć, że w większości wypadków zasadniczym celem kontrataku jest odtworzenie poprzedniego położenia.

Natomiast celem kontrataku w ramach operacji opóźniającej będzie zwykle zatrzymanie (zdezorganizowanie) natarcia przeciwnika, umożliwiające własnym wojskom oderwanie się od niego i wyjście z walki. Niekiedy cel kontrataku może być szerszy i obejmować także rozbięcie zatrzymanych sił przeciwnika i odzyskanie

utraconego terenu. obrońca powinien wszelkimi sposobami dążyć do przejęcia inicjatywy wszędzie tam, gdzie jest to możliwe.

Z powyższych konstatacji wynika, że celem działań obronnych może być obniżenie możliwości zaczepnych przeciwnika i spowodowanie załamania jego natarcia, utrzymanie poprzednio określonego rejonu i zapobieganie włamania się przeciwnika w rejon obrony oraz zyskanie na czasie. W ten sposób uzyskuje się także warunki do koncentracji własnych wojsk w innym miejscu oraz zmuszenie przeciwnika do ześrodkowania, przez co staje się on bardziej podatny na oddziaływanie ogniowe.

W tym miejscu należy skonstatować, że działania komponentu lądowego mogą być prowadzone jednocześnie przez poszczególne elementy wchodzące w jego skład lub przez całość sił. W celu osiągnięcia ciągłości, ich działania łączone są podczas operacji opóźniającej etapami pośrednimi, w których wojska wychodzą z walki lub dążą do ponownego kontaktu z przeciwnikiem. Zalicza się do nich: marsz zbliżania, bój spotkaniowy, działania na połączenie, wycofanie, luzowanie wojsk oraz (na poziomie operacyjnym) działania opóźniające.

3. Operacje obronne

3.1. Istota

Operacja obronna to zespół różnorodnych działań (w tym starć zbrojnych z przeciwnikiem), prowadzonych przez wojska na lądzie i w powietrzu, w różnym miejscu i czasie w celu załamania (zatrzymania) natarcia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika i utrzymania bronionego obszaru. W zależności od sposobu osiągnięcia celu operacja obronna może przyjąć formę operacji pozycyjnej (stałej) lub manewrowej (ruchowej).

Zgodnie z założeniami doktrynalnymi operacja obronna jest najważniejszym rodzajem operacji, zwłaszcza w początkowym okresie wojny. Może być ona częścią składową strategicznej operacji obronnej prowadzonej przez całe Siły Zbrojne RP, lądowej operacji obronnej kierowanej przez wyższy związek (dowództwo wojsk lądowych, koalicyjny organ dowodzenia), może też być realizowana samodzielnie przez związek operacyjny w przydzielonym mu obszarze odpowiedzialności.

Zgrupowania wojsk lądowych mogą przechodzić do operacji obronnej w okresie kryzysu (zagrożenia wojennego) lub w toku wojny. W razie przechodzenia do obrony w okresie wojny następować to może w styczności lub bez styczności z przeciwnikiem.

Cel operacji obronnej i realizowane w jej toku zadania wynikają z celu wojny, koncepcji obrony kraju i warunków przejścia do obrony. Niezależnie od warunków przechodzenia do operacji obronnej jej cel będzie obejmował:

- **w wymiarze rzeczowym** - zadanie przeciwnikowi strat uniemożliwiających mu kontynuowanie działań zaczepnych;
- **w wymiarze przestrzennym** - utrzymanie bronionego terytorium;
- **w wymiarze czasowym** - zyskanie czasu niezbędnego do mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia pozostałych sił lub przegrupowania wojsk (w tym sojuszniczych) z innych kierunków¹⁶.

¹⁶ Koziej S., Teoria sztuki wojennej, Warszawa 1993, s. 138.

We współczesnych uwarunkowaniach szczególnego znaczenia nabiera pierwsza grupa celów, bowiem odparcie uderzenia i utrzymanie zajmowanego obszaru może okazać się niewystarczające. Przeciwnik odparty na jednym kierunku może próbować uzyskać powodzenie na innym. Dlatego też celem operacji musi być również rozbicie nacierających wojsk przeciwnika oraz niszczenie ich w takim stopniu, aby nie mogły odtworzyć zdolności bojowej i przejść ponownie do operacji zaczepnej. Obrońca musi dążyć do uzyskania rozstrzygnięcia. Z uwagi na konieczność zminimalizowania szkód i strat na własnym terytorium należy dążyć do uniemożliwienia przeciwnikowi dalszego działania i odebrania mu swobody operacyjnej, na przykład poprzez odcięcie jego linii komunikacyjnych lub przez okrążenie jego zgrupowań uderzeniowych.

2.2. Podstawowe założenia

Cel operacji obronnej wywiera decydujący wpływ na zadania prowadzących ją wojsk, których podstawowym wyznacznikiem jest uniemożliwienie osiągnięcia przez nacierające zgrupowanie przeciwnika zakładanych celów. Zadanie to może być realizowane poprzez rozbicie sił głównych zgrupowania uderzeniowego przeciwnika lub przez utrzymanie ważnych rejonów. W zależności od sposobu osiągnięcia celu i zadań operacji obronnej, obrońca zmierzał będzie do rozegrania decydującej bitwy na głównym obszarze obrony lub też w głębi własnego ugrupowania, czyli w strefie tylowej. Wpływ na miejsce stoczenia decydującej o rozstrzygnięciu operacji mieć będą miały również inne czynniki. Jeżeli celem obrony będzie utrzymanie zajmowanych obszarów i obrońca będzie mógł wykorzystać sprzyjające warunki terenowe, będzie miał dużo czasu na przygotowanie operacji obronnej oraz w miarę dokładnie pozna zamiary przeciwnika, to dążył będzie do rozegrania decydującej bitwy przed lub w głównym obszarze obrony. W razie konieczności odparcia głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika, braku czasu na organizację obrony w oparciu o przedni skraj oraz nieodzowności utrzymania szerokiego i głębokiego pasa obrony, obrońca może zostać zmuszony do przyjęcia decydującej bitwy w głębi głównego obszaru obrony, zwłaszcza jeżeli teren sprzyjał będzie temu zamiarowi.

Cel operacji obronnej osiąga się przez wykonanie szeregu zadań, do których zaliczyć należy:

- odparcie zmasowanych nalotów lotnictwa przeciwnika;
- ogniowe porażenie przeciwnika na podejściach do obszaru obrony;
- odparcie lub zniszczenie nacierających zgrupowań przeciwnika, uderzeń lotnictwa wojsk lądowych, rozbicie desantów oraz utrzymanie ważnych rubieży, rejonów i obiektów, a tym samym uniemożliwienie przeciwnikowi przełamania obrony;
- wykonanie zwrotu zaczepnego w celu rozbicia lub odcięcia zgrupowań przeciwnika, które wdarły się w głąb ugrupowania operacyjnego, lub utrzymanie rubieży obrony w głębi i stworzenie warunków do wykonania przeciwnatarcia¹⁷.

O wykonaniu zadań i osiągnięciu celu operacji obronnej w większości wypadków decydować będzie zorganizowanie we właściwym czasie skutecznego rażenia ogniowego, przygotowanie systemu zapór inżynieryjnych i rozbudowa inżynieryjna obrony, racjonalne wykorzystanie obronnych właściwości terenu, odpowiednie ugrupowanie wojsk i ich ruchliwość oraz racjonalne połączenie działań wszystkich sił, uczestniczących w operacji obronnej.

Skuteczne prowadzenie operacji obronnej wymaga skoordynowania działań zgrupowań lądowych z lotnictwem, a na kierunkach nadmorskich z Marynarką Wojenną. Operacja obronna ma więc charakter operacji połączonej, gdyż jej cele mogą być osiągnięte tylko wspólnym wysiłkiem wszystkich rodzajów sił zbrojnych.

W razie samodzielnego prowadzenia operacji na własnym obszarze odpowiedzialności dowódca poziomu operacyjnego musi planować i kierować działaniami wydzielonych na jego korzyść komponentów, a nie tylko wykorzystywać skutki ich działań, zaplanowanych na wyższym szczeblu

Operacja obronna początkowego okresu wojny charakteryzować się musi dążeniem do możliwie szybkiego załamania uderzenia przeciwnika i odparcia jego agresji oraz minimalizacji destrukcyjnego wpływu działań zbrojnych tak, aby

¹⁷ Zieliński J., Zarys teorii sztuki operacyjnej wojsk lądowych Rzeczypospolitej Polskiej, Toruń 1998, s. 110.

ograniczyć straty wśród ludności cywilnej (konieczne wcześniejsze przygotowanie ewakuacji), zniszczenia środowiska naturalnego, infrastruktury i dóbr kultury.

Prowadzenie operacji obronnej na własnym terytorium wymaga wcześniejszego obronnego przygotowania kraju. Do ważniejszych przedsięwzięć w tym zakresie należy zaliczyć określenie rubieży dogodnych do obrony, wykonanie ukryć dla stanowisk dowodzenia oraz dla sił i środków walki w rejonach koncentracji i na planowanych rubieżach obronnych, stworzenie gotowego do uruchomienia systemu zapór inżynieryjnych w obszarach przygranicznych oraz przygotowanie do obrony miast (innych ważnych miejscowości) na zagrożonych kierunkach. Przedsięwzięcia te służyć będą zapewnieniu trwałości obrony zapewniającej skuteczność i siłę obrony.

Trwałość obrony to zdolność do skutecznego przeciwstawiania się przeciwnikowi w nakazanym miejscu i czasie. Warunkami jej osiągnięcia są przede wszystkim odporność na oddziaływanie przeciwnika, żywotność broniących się wojsk, ich uporczywość i utrzymywanie się na zajmowanych pozycjach. Ta właściwość obrony, oparta na sile ognia broniących się wojsk, ich manewrowości i wykorzystaniu dogodnych właściwości terenu, prowadzi do rozbicia bądź poważnego osłabienia przeciwnika i utrzymania zajmowanego obszaru (rejonu, pasa) obrony, a tym samym do wykonania otrzymanego zadania. Trwałość obrony jest nierozzerwalnie związana z jej drugą cechą, jaką jest aktywność. Obrona jest tym bardziej trwała, im aktywniejsze będą działania obrońcy.

Im mniejsze są siły przeznaczone do obrony danego obszaru, tym bardziej muszą być one ruchliwe i aktywne, tak aby obrońca mógł uprzedzić nacierającego w decydującym miejscu i czasie.

Jednym z podstawowych wymogów operacji obronnej jest manewrowość wojsk. Wyrażać się ona powinna w umiejętności dokonywania szybkich manewrów sił i środków walki z kierunków nie atakowanych i obsadzania nimi rubieży obronnych lub wykonania przeciwuderzeń. Ruchliwość wojsk prowadzących operację obronną powinna co najmniej dorównywać ruchliwości przeciwnika. Można w ten sposób uzyskać korzystny stosunek sił we właściwym miejscu i we właściwym czasie. Służyć temu ma zapewnienie swobody ruchu (swobody operacyjnej) własnym wojskom, przy jednoczesnym ograniczeniu ruchliwości przeciwnika. Takie działanie stworzy

możliwość przejęcia inicjatywy, umożliwi zachowanie woli walki i utrzymanie ważnych obszarów, a ponadto zapewni przenoszenie głównego wysiłku operacji obronnej na zagrożone kierunki.

Ogólnie należy stwierdzić, że operacja obronna powinna się charakteryzować:

- prowadzeniem działań w wymiarze powietrzno-lądowym;
- synchronizowaniem efektów użycia wszystkich sił i środków biorących w niej udział;
- uporczywością utrzymywania rubieży i obiektów mających znaczenie operacyjne i strategiczne;
- powiązaniem trwałości obrony określonych obszarów i rubieży z dążeniem do wykonania przeciwwuderzeń;
- ruchliwością wojsk i manewrowością środków ogniowych zapewniających stałe dezorganizowanie i opóźnianie natarcia przeciwnika;
- efektywnym użyciem sił i środków WRE przez cały czas prowadzenia operacji¹⁸.

Ugrupowanie operacyjne to siły i środki celowo podzielone, zgrupowane, urzutowane i rozmieszczone w obszarze działania przed operacją oraz przemieszczane w toku operacji zgodnie z zamiarem prowadzenia operacji. Ugrupowanie operacyjne tworzy się odpowiednio do celu operacji, przewidywanego sposobu jej prowadzenia, sposobu przejścia do niej oraz sytuacji, jakie powstać mogą w toku operacji. Podział na elementy ugrupowania, ich skład, zadania i rozmieszczenie na obszarze obrony wynikają z potrzeb związanych z prowadzeniem operacji obronnej, formy operacji oraz wielkości obszaru obrony.

Obronne ugrupowanie operacyjne powinno ono zapewniać:

- ♦ pomyślne prowadzenie walki obronnej w różnych warunkach operacyjnych;
- ♦ racjonalne wykorzystanie obronnych właściwości terenu;
- ♦ korzystne warunki do szybkiego wykonania uderzeń ogniowych na podchodzącego przeciwnika na całą głębokość jego ugrupowania oraz w trakcie walki w głębi obrony;
- ♦ manewr siłami i środkami umożliwiający koncentrację wysiłków wojsk w celu odparcia natarcia przeciwnika na każdym z zagrożonych kierunków;

¹⁸ Zieliński J., Przygotowanie i prowadzenie operacji obronnej, Warszawa 1995, s. 13.

- ♦ wykonanie zwrotów zaczepnych w celu rozbicia włamującego się przeciwnika i odzyskania utraconych obszarów;
- ♦ utrzymanie nakazanego obszaru i zadanie przeciwnikowi jak największych strat;
- ♦ minimalizację strat własnych i zapewnienie ciągłości dowodzenia i współdziałania.

Ugrupowanie operacyjne powinno więc zapewnić optymalne warunki prowadzenia walki obronnej z pełnym wykorzystaniem możliwości bojowych wojsk oraz właściwości terenu, jak również możliwości wykonania zdecydowanych kontrataków i przeciwuderzeń. Odpowiednio do wymogów sytuacji tworzy się **strukturalne i funkcjonalne elementy ugrupowania operacyjnego**¹⁹.

Elementy strukturalne to pierwszy rzut i odwód ogólny, zgrupowania rodzajów wojsk, odwody przeciwpancerne i oddziały zaporowe oraz elementy wsparcia logistycznego. W zależności od sytuacji tworzone mogą być ponadto oddziały wydzielone, desanty powietrzne i oddziały desantowo-szturmowe.

Ugrupowanie wojsk w pozycyjnej operacji obronnej przystosowane jest do skutecznego przeciwdziałania natarciu przeciwnika, a tym samym dostosowane jest do potrzeb systemu ognia, tak aby zapewnić prowadzenie ciągłego ognia przed przednim skrajem obrony i ścisłe powiązanie ogniowe poszczególnych elementów ugrupowania operacyjnego w głębi obrony. Do pierwszego rzutu operacyjnego w obronie pozycyjnej wydziela się większość wojsk, które obsadzają zawczasu głęboko rozbudowane, ale mające raczej charakter linearny, czołowe pozycje i pasy obrony. Rozmieszczone w nich wojska wykorzystywane są głównie do walki ogniowej z nacierającym przeciwnikiem. Skupienie głównego wysiłku w najważniejszych dla operacji obronnej rejonach (kierunkach) realizowane jest przez zwiększenie gęstości taktycznych i operacyjnych oraz przygotowanie manewru wojskami z głębi lub innych odcinków. Pierwszy rzut operacyjny w pozycyjnej operacji obronnej przeznaczony jest więc do załamania natarcia przeciwnika na głównym obszarze obrony i stworzenia warunków do jego rozbicia lub pozbawienia go swobody działania.

¹⁹ Ogólne zasady działań operacyjnych wojsk lądowych, Warszawa 1997, s. 75.

Odwód operacyjny przeznaczony jest do wykonania przeciwwuderzenia, rozbicia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika włamujących się w obronę, pozbawienia przeciwnika swobody działania lub do utrzymania ostatecznej rubieży obrony. Jest on zwykle mniejszy od pierwszego rzutu, rozmieszcza się go zazwyczaj w rejonach ześrodkowania w strefie tylowej. Odwód operacyjny może w określonych sytuacjach obsadzać częściowo również kolejną rubież obrony. Otrzymuje 1-2 kierunki przeciwwuderzenia, a na każdym z nich główną oraz zapasową rubież rozwinięcia. Określa mu się ponadto rejon odpowiedzialności za zwalczanie desantów powietrznych (w obronie wybrzeża - również morskich). Przeznaczony jest on także do wykonywania nieprzewidzianych zadań, wynikłych w trakcie operacji obronnej. Może również wzmacniać lub luzować jednostki pierwszego rzutu, które utraciły zdolność bojową.

Na poszczególnych kierunkach operacyjnych lub do wykonania określonych zadań w toku operacji obronnej tworzy się funkcjonalne elementy ugrupowania operacyjnego w postaci zgrupowań operacyjnych. Mogą to być:

- zgrupowanie osłonowe;
- zgrupowanie obronne (główne i pomocnicze);
- zgrupowanie przeciwwuderzeniowe;
- zgrupowania rodzajów wojsk;
- zgrupowanie przeciwdesantowe;
- zgrupowanie sił wsparcia logistycznego.

W manewrowej operacji obronnej w skład pierwszego rzutu wyznacza się tylko część sił (zwykle około 1/3), które prowadzić będą działania opóźniające. Ich zadaniem jest nie tylko opóźnianie uderzenia przeciwnika, lecz również osłabienie go i wciągnięcia głównych sił nacierającego na wybrany i przygotowany obszar. Zdecydowaną większość sił wydziela się do odwodu. Ich zadaniem jest załamanie natarcia przeciwnika w głębi obrony, a następnie wykonanie zwrotu zaczepnego z jednego lub obu skrzydeł, na wojska przeciwnika wciągnięte w głąb własnego ugrupowania operacyjnego. Ugrupowanie operacyjne musi być podporządkowane działaniom o różnym charakterze, a więc cechować się powinno zdolnością do bezkolizyjnego i szybkiego przejścia od stawiania oporu do wykonania zdecydowanego uderzenia. Powinno ono umożliwić prowadzenie działań opóźniających, przejście do obrony pozycyjnej, jak i wykonywanie zwrotów zaczepnych.

4. Operacje zaczepne

4.1. Istota

Operacja zaczepna to zespół różnorodnych działań (w tym starć zbrojnych z przeciwnikiem) prowadzonych w celu rozbicia wojsk przeciwnika i opanowania zajmowanego przez niego obszaru. Operacje zaczepne mogą być prowadzone w ramach obrony strategicznej, w formie przeciwuderzenia lub przeciwnatarcia. Istotą operacji zaczepnej jest opanowanie bądź odzyskanie określonego obszaru poprzez rozbicie broniących się zgrupowań przeciwnika oraz stworzenie warunków do kontynuowania działań zaczepnych. Natomiast jej celem jest rozbicie przeciwnastawnego zgrupowania wojsk przeciwnika oraz opanowanie (odzyskanie) ważnych rubieży.

Operację zaczepną zwykle przygotowują i prowadzą związki operacyjne. Mogą one przechodzić do operacji zaczepnej po przegrupowaniu wojsk z głębi lub z rejonów położonych w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem. Przegrupowania do operacji zaczepnych mogą być wykonywane w okresie kryzysu - w ramach operacyjnego rozwijania, lub w toku działań wojennych (konfliktu). Operacja zaczepna związku operacyjnego może stanowić część strategicznej operacji obronnej lub może być prowadzona samodzielnie.

Operacje zaczepne są współcześnie decydującą formą walki zbrojnej i w dającej się przewidzieć przyszłości taką pozostaną²⁰. Są one prowadzone w celu pokonania przeciwnika poprzez narzucenie mu swojej woli i zastosowanie zdecydowanej przewagi, co w końcowym efekcie ma doprowadzić do osiągnięcia zakładanych celów strategicznych i operacyjnych. Stąd współczesne operacje zaczepne powinny charakteryzować się inicjatywą, koncentracją sił w wybranym miejscu i czasie, szybkim i zaskakującym manewrem oraz umiejętnością wykorzystania wszelkich słabych stron przeciwnika, na całym obszarze operacji.

²⁰ Wprawdzie operacje prowadzone przez Amerykanów w Afganistanie mogą sugerować, że w pewnych, bardzo nielicznych sytuacjach decydujące znaczenie mogą mieć operacje o charakterze specjalnym. Należy jednak podkreślić, iż będzie to możliwe w ramach operacji asymetrycznych. Czyli innymi słowy wtedy, gdy przeciwnik jest trudny do identyfikacji, nie prowadzi regularnych działań oraz nie dysponuje znaczącym potencjałem bojowym.

Operacje zaczepne będą prowadzone zwykle wspólnym wysiłkiem wojsk lądowych i sił powietrznych (w określonych sytuacjach także sił morskich), będą zatem miały charakter operacji połączonej. Jest to problem niezwykle złożony, głównie ze względu na potrzebę koordynacji działań jednostek różnych rodzajów sił zbrojnych, różnych rodzajów wojsk, a w wielu wypadkach pochodzących również z wielu państw.

Celem operacji zaczepnych wojsk lądowych będzie rozbitcie przeciwnego zgrupowania wojsk przeciwnika oraz opanowanie (odzyskanie) ważnych obszarów (rejonów, rubieży). Wykonują je wojska po przegrupowaniu lub z rejonów położonych w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem. Przegrupowanie może być wykonane w okresie kryzysu, w ramach operacyjnego rozwinięcia lub w toku działań wojennych.

Powyższe uwarunkowania, a także coraz większe możliwości środków precyzyjnego rażenia i duża ruchliwość wojsk pozwalają wnioskować, że operacje zaczepne prowadzone będą w zdecydowany sposób i w szybkim tempie.

Cechą charakterystyczną operacji zaczepnych będą zdecydowane, szybkie i jednoczesne uderzenia czołowe, połączone z uderzeniami na skrzydła i tyły przeciwnika.

Prowadzenie operacji zaczepnych wymagać będzie posiadania przewagi w decydującym miejscu i czasie, co można osiągnąć w wyniku świadomego jej skupienia. Ważną rolę w osiągnięciu takiego stanu spełniać będą formacje aeromobilne, zdolne do skupienia wysiłków także w głębi ugrupowania przeciwnika.

Powietrzno-lądowy charakter pola walki wpłynie na zmianę sposobu rozpoczęcia i prowadzenia działań zaczepnych. Nastąpi prawdopodobnie odejście od znanych z minionych wojen uderzeń w ślad za zmasowanymi uderzeniami ogniowymi, niszczącego wszystko co napotkają na swej drodze. W przyszłości należy oczekiwać krótkich, intensywnych starć o charakterze ogniskowym, rozrzuconych na dużej przestrzeni. Mogą mieć one miejsce równocześnie, zarówno w strefie działań bezpośrednich (innymi słowy na przednim skraju obrony przeciwnika), jak i w strefie działań głębokich (w głębi ugrupowania przeciwnika). Stwarzać to będzie warunki do rozcinania zgrupowania przeciwnika na części, uniemożliwienia mu zorganizowanego wycofania na kolejne, wcześniej przygotowane rubieże obronne, a w efekcie ostatecznego rozbicia jego wojsk.

Prowadzenie operacji zaczepnych na obszarze kraju stwarza możliwość wykorzystania wojsk obrony terytorialnej, wojsk pozostawionych na obszarze zajęтым przez przeciwnika oraz innych sił utrudniających przeciwnikowi wykonanie manewru, niszczących jego potencjał bojowy oraz uprzedzających go w zajmowaniu rubieży w głębi obrony, a także prowadzących inne działania uniemożliwiające przeciwnikowi stawianie zorganizowanego oporu. Tym samym stworzone zostaną korzystne warunki rozwijania w szybkim tempie działań zaczepnych przez zgrupowania uderzeniowe i osiągnięcia w krótkim czasie celu operacji. Jest to szczególnie ważne, bowiem w efekcie prowadzonych działań nie należy powodować nadmiernych strat i zniszczeń w infrastrukturze materialnej kraju.

Istotne znaczenia dla uzyskania powodzenia w operacji zaczepnej ma rozcięcie na części obrony przeciwnika i izolowanie jego poszczególnych zgrupowań oraz wytworzenie w strukturze obrony luk i otwartych skrzydeł.

Czołowe zgrupowania uderzeniowe nie powinny wiązać się w długotrwałą walkę z przeciwnikiem, lecz zdecydowanie rozwijać natarcie. Natomiast w ślad za nimi, w wytworzone luki należy wprowadzać odwody, których zadaniem będzie rozwijanie natarcia oraz likwidacja okrążonych sił przeciwnika.

Podczas prowadzenia operacji zaczepnej istotną rolę odgrywają działania sił wykonujących zadania w głębi ugrupowania przeciwnika. Zalicza się do nich zwłaszcza oddziały wydzielone, desanty taktyczne, oddziały desantowo-szturmowe, itp. Wykonują one zadania na korzyść głównego zgrupowania uderzeniowego, natomiast treścią tych zadań jest niszczenie wybranych elementów ugrupowania przeciwnika oraz dezorganizowanie ich działań. Dotyczy to zwłaszcza, odwodów oraz sił, które wykonują manewr z odcinków nie atakowanych na zagrożony kierunek.

W toku trwania operacji zaczepnej duże znaczenie ma potęgowanie uderzeń w celu nie dopuszczenia do zorganizowania obrony przez przeciwnika na kolejnych rubieżach. Istotnym warunkiem realizacji tego zadania jest sukcesywne wprowadzenie do działań kolejnych sił, uprzedzających przeciwnika w obsadzaniu kolejnych, dogodnych rubieży terenowych.

Podstawą powodzenia w toku prowadzenia operacji zaczepnych jest zdolność wojsk do szybkiego i skutecznego pościgu. Jak trafnie zauważa Mossor - bez niego, a więc bez środków do jego wykonania, można przeciwnika wielokrotnie pobić i odrzucić, a mimo to mieć przed sobą ciągle odradzający się opór, co w końcu doprowadzić musi do zniwelowania przewagi nacierającego i utknięcia natarcia²¹. Współczesne wojska lądowe dysponują siłami i środkami do prowadzenia szybkiego i skutecznego pościgu, uniemożliwiającego przeciwnikowi organizację obrony na rubieżach w głębi. W tym kontekście należy dostrzegać głównie jednostki aeromobilne (kawalerii powietrznej, desantowo-szturmowe) zdolne do szybkiego manewru „pionowego”. Z tego względu, że działania zaczepne będą prowadzone na obszarze kraju, można wykorzystać do tych działań także zgrupowania partyzanckie oraz szeroko rozumiane siły układu terytorialnego. Ich poważnym atutem będzie walka na znanym sobie terenie i jego wykorzystanie do wszelkich działań.

Warunkiem uzyskania powodzenia jest potęgowanie uderzeń, postrzegane jako wprowadzenie kolejnych sił oraz przenoszenie działań w głąb ugrupowania przeciwnika. Tylko łączne, skoordynowane wysiłki wojsk uderzających od czoła z tymi, które prowadzą działania głębokie mogą przynieść oczekiwane rezultaty. Należy jednak dostrzegać szereg trudności związanych z koordynacją działań i ich synchronizacją. Muszą być one postrzegane w skali zdecydowanie szerszej niż dotychczasowe współdziałanie.

4.2. Podstawowe założenia

W działaniach operacyjnych, realizowanych na obszarze kraju operacje zaczepne mogą być prowadzone w postaci:

- przeciwuderzenia;
- przeciwnatarcia;
- kolejnej operacji zaczepnej (rozwinęcia powodzenia).

²¹ Mossor S., *Sztuka wojenna...*, op.cit., s. 592.

Przeciwuderzenie jest elementem obrony operacyjnej lub strategicznej i nie wychodzi z reguły poza uprzednio zorganizowaną strukturę obrony. Uczestniczy w nim jedynie część sił, a większość prowadzi nadal operację obronną (strategiczną operację obronną). Na zadania i sposób ich realizowania istotny wpływ ma przebieg operacji obronnej, w tym również szczebla nadrzędnego. Głębokość włamania przeciwnika w głąb ugrupowania obronnego, rzutuje w istotny sposób na decyzję o jego wykonaniu bądź też rezygnacji. Przeciwuderzenie może zakończyć się przejściem do obrony na wyznaczonej rubieży, a w korzystnych warunkach przekształcić się w przeciwnatarcie.

Przeciwnatarcie jako rodzaj operacji zaczepnej, może mieć miejsce wówczas, gdy większość sił dotychczas prowadzących operację obronną przejdzie do zwrotu zaczepnego, którego celem będzie rozbicie przeciwnika i odzyskanie utraconego obszaru. Przeciwnatarcie może wykraczać poza ramy systemu prowadzonej do tej pory operacji obronnej. Osiągnięcie celów w przeciwnatarciu tworzy warunki do kolejnej operacji zaczepnej (rozwinęcia powodzenia).

Kolejna operacja zaczepna (rozwinęcie powodzenia) jest konsekwencją pomyślnego wykonania zadań w przeciwuderzeniu lub przeciwnatarciu. Może być prowadzona wówczas, gdy w wyniku dokonanego przełomu w poprzedzających ją operacjach, przeciwnik po utracie inicjatywy operacyjnej (strategicznej) będzie przechodził do obrony na kolejnych rubieżach terenowych. Uzyskana przewaga nad przeciwnikiem i przyjęta inicjatywa operacyjna (strategiczna) pozwalają realizować kolejne cele zmierzające do całkowitego rozbicia jego zgrupowań i osiągnięcia celów wojny (konfliktu). W każdym z wymienionych wyżej rodzajów operacji zaczepnej inny będzie **cel działania**.

W przeciwuderzeniu cel będzie ograniczony i sprowadzać się może do:

- zamknięcia wylomu i odtworzenia przedniej linii obrony;
- rozbicia sił zgrupowania uderzeniowego przeciwnika i wyhamowania jego natarcia.

Sposób realizacji każdego z wymienionych celów będzie inny. W pierwszym wypadku polegać będzie na odcięciu części zgrupowania przeciwnika w rejonie włamania, od jego sił głównych i podchodzących odwodów, poprzez odtworzenie obrony na jej głównym obszarze. W następnej kolejności przystępuje się do zniszczenia odciętych sił przeciwnika. W drugim wypadku chodzi o jak najszybsze

okrażenie tych sił zgrupowania przeciwnika, które znalazły się w obszarze włamania i ich rozbicie wspólnie z sąsiadami.

W przeciwnatarciu, do którego przechodzi się po uprzednim powstrzymaniu operacji zaczepnej przeciwnika, **celem** jest rozbicie jego głównego zgrupowania uderzeniowego, a następnie rozwinięcie własnej operacji zaczepnej, zmierzającej do opanowania ważnych rubieży i obiektów znajdujących się często poza przednią linią dotychczasowej obrony oraz stworzenie dogodnych warunków do kolejnej operacji:

Celem kolejnej operacji zaczepnej może być rozbicie zgrupowań przeciwnika broniących się na kolejnych rubieżach obrony, aż do ostatecznego uniemożliwienia realizacji jego podstawowych celów. Kolejna operacja zaczepna występuje jako rozwinięcie powodzenia dotychczasowych działań zaczepnych. Realizacja operacji zaczepnej odbywa się w określonych warunkach. Jednak nie zaistnieją one samoistnie, lecz będą zależeć od wielu czynników, spośród których najważniejszym są umiejętności dowódców i sztabów w swoistym sterowaniu działaniem przeciwnika.

Realizacja operacji zaczepnej odbywa się w określonych warunkach. Jednak nie zaistnieją one samoistnie, lecz będą zależeć od wielu czynników, spośród których najważniejszym są umiejętności dowódców i sztabów w swoistym sterowaniu działaniem przeciwnika.

W ramach zaczepnego **ugrupowania operacyjnego** do wykonania poszczególnych zadań tworzy się różne zgrupowania. Zazwyczaj są to główne i pomocnicze zgrupowania uderzeniowe oraz zgrupowania przeznaczone do obrony (osłony) poszczególnych kierunków. Oprócz nich tworzy się zgrupowania rodzajów wojsk jak np.: wojsk raketowych i artylerii, wojsk OPL i innych.

Wojska działające na kierunku głównego uderzenia stanowią **główne zgrupowanie uderzeniowe**. W jego skład wchodzi większość sił i środków związków taktycznych pierwszego rzutu, odwód, oddziały wydzielone oraz desanty powietrzne. Główne zgrupowanie uderzeniowe wspiera większość sił wojsk raketowych i artylerii, lotnictwa oraz sił zabezpieczających. Do wykonania zadań na pozostałych kierunkach wydziela się zgrupowania pomocnicze. Realizują one zadania związane z osłoną poszczególnych kierunków (skrzydeł zgrupowań uderzeniowych), zwłaszcza

na tych kierunkach, na których przeciwnik rozwija lub ma możliwość rozwinięcia natarcia.

Tworzenie zgrupowania uderzeniowego może odbywać się przed rozpoczęciem lub w trakcie trwania operacji poprzez dodawanie kolejnych sił. Skład zgrupowania uderzeniowego będzie ulegał nieustannym zmianom, wynikającym z potrzeb posiadania przewagi na przeciwnikiem w wybranym miejscu i czasie. Podczas tworzenia ugrupowania operacyjnego szczególnie ważnym jest zachowanie odporności poszczególnych jego elementów na oddziaływanie ogniowe i elektroniczne przeciwnika.

Zacsepne ugrupowanie operacyjne wojsk powinno zapewnić:

- uzyskanie zdecydowanej przewagi nad przeciwnikiem na wybranym kierunku i w określonym czasie;
- wykonanie szerokiego manewru, zwłaszcza przy tworzeniu zgrupowania, podczas przenoszenia wysiłku działań na skrzydła i w głąb ugrupowania przeciwnika;
- dogodne warunki do ciągłego współdziałania między elementami ugrupowania operacyjnego;
- ciągłość dowodzenia, zabezpieczenia operacyjnego i logistycznego.

Ugrupowanie operacyjne może składać się z następujących elementów strukturalnych:

- pierwszego rzutu operacyjnego;
- odwodu ogólnowojskowego;
- zgrupowania wojsk raketowych i artylerii, wojsk OPL;
- odwodów o różnym przeznaczeniu, a przede wszystkim: inżynieryjnego, przeciwochemicznego, przeciwpancernego, oddziałów zaporowych.

Ponadto doraźnie mogą być organizowane:

- ♦ oddziały wydzielone, a w ich ramach oddziały i grupy rajdowe;
- ♦ desanty powietrzne.

Pierwszy rzut operacyjny przeznaczony jest do rozbicia głównego zgrupowania przeciwnika i rozwinięcia natarcia. Z tego względu jest on najsilniejszy i w jego skład wyznacza się z zasady większość sił i środków. Związki taktyczne pierwszego rzutu do prowadzenia operacji zaczepnej przygotowują się w rejonach

wyjściowych, wyznaczonych w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem lub rejonach wyjściowych oddalonych nawet kilkadziesiąt kilometrów od rubieży wejścia do natarcia.

Odwód jest przeznaczony do potęgowania wysiłku wojsk i rozwijania powodzenia pierwszego rzutu, z zasady na kierunku głównego uderzenia lub jego przeniesienia na inny kierunek. Ponadto do zmiany związków taktycznych pierwszego rzutu, jeśli poniosły one znaczne straty; odparcia lub rozbicia odwodów przeciwnika. W skład odwodu mogą wchodzić jeden-dwa związki taktyczne, które wzmacnia się odpowiednio w momencie wejścia do bitwy. Przeznaczony on jest także do walki z desantami przeciwnika i jego siłami, które pozostały na tyłach nacierających wojsk oraz wykonania innych, doraźnych zadań wynikłych z nieoczekiwanego rozwoju sytuacji.

Pozostałe elementy ugrupowania operacyjnego o charakterze specjalistycznym tworzone są zgodnie z organizacją, przeznaczeniem i taktyką rodzajów wojsk. Działania ich podporządkowane są zgrupowaniom uderzeniowym wykonującym zasadnicze zadania.

Podsumowanie

Na zakończenie pozostaje jeszcze jedna kwestia, której rozpatrzenie wydaje się być uzasadnione. Sądzić bowiem należy, że przygotowanie i prowadzenie operacji powinno uwzględniać dorobek współczesnej sztuki operacyjnej, a szczególnie tej problematyki, która dotyczy wizji współczesnych (w rozumieniu przyszłych) działań operacyjnych. Warto tej problematyce poświęcić zdań kilka.

Stosowanie założeń sztuki operacyjnej powinno zapewnić użycie przez dowódców sił i środków w taki sposób, który zapewni realizację celów w wymiarze strategicznym. W kontekście powyższego założenia należy skonstatować, iż zgodnie z zasadami sztuki operacyjnej dowódca powinien posiadać zdolność do odpowiedzi na następujące pytania:

- jakie warunki wpływają na osiągnięcie celu operacji?
- jaka kolejność działań (obronnych, zaczepnych, opóźniających, pośrednich) pozwoli na najbardziej efektywne wykorzystanie warunków prowadzenia operacji?
- w jaki sposób użyć posiadane siły, by zapewnić realizację zadań wg przyjętej koncepcji (kolejności) ich prowadzenia?

Odpowiedź na powyższe pytania wymaga określenia celów, które powinny zostać osiągnięte, znalezienia dróg i sposobów ich osiągnięcia oraz sposobu użycia dostępnych sił. Jest to nic innego jak określenie koncepcji prowadzenia operacji, której formalny wyraz polega na sprecyzowaniu zamiaru.

Działania operacyjne nie są dowiązane do określonego szczebla dowodzenia i są w znacznej mierze uzależnione od wielkości i charakteru użytych sił i środków koniecznych do osiągnięcia celów strategicznych. Odnosi się je z reguły do dużych obszarów geograficznych, a ich inną cechą charakterystyczną, choć nie niezbędnym warunkiem, jest wspólne działanie różnych rodzajów sił zbrojnych i sił wielonarodowych. Zakłada się również, że w szczególnych sytuacjach działania prowadzone przez szczeble taktyczne mogą osiągać wymiar operacyjny. Ma to miejsce zwykle podczas operacji wsparcia pokoju, w czasie których kontyngenty danego państwa mogą bezpośrednio realizować cele strategiczne lub polityczne.

Działania operacyjne posiadają szereg wyróżników, spośród których jako najważniejsze wymienia się swobodę w planowaniu i rozgrywaniu operacji,

obejmującą wybór pomiędzy działaniami obronnymi i zaczepnymi oraz stosowanie szerokiej gamy działań pośrednich, a także możliwość planowania działań i ich prowadzenia bez opierania się na regulaminach, które stanowią podstawę działań taktycznych. Istotne jest również to, że przydział sił do realizacji zadań uzależniony jest od obszaru, w którym mogą być one realizowane, podczas gdy w działaniach taktycznych obszar przydzielany jest w zależności od rodzaju i wielkości jednostki. Kolejnym wyróżnikiem jest planowanie działań połączonych, które realizowane są pod jednolitym dowództwem, przy czym kierowanie nimi przypada zwykle dowódcy z tego rodzaju sił zbrojnych, który w danej sytuacji spełnia wiodącą rolę. W tym kontekście ważna jest umiejętność planowania i prowadzenia działań w układzie sojuszniczym (wielonarodowym). Istotna jest również potrzeba ujmowania w działaniach problematyki obrony terytorialnej i cywilnej, zwłaszcza w kontekście zapewnienia przez wojska terytorialne swobody operacyjnej.

Spis literatury

- Bojarski R., Czupryński A., Polak A., *Operacyjne aspekty działań pośrednich w obronie*, Warszawa, AON 1999.
- Chocha B., *Rozważania o sztuce operacyjnej*, Warszawa 1984.
- Czupryński A., *Działania pośrednie w operacji obronnej*, Warszawa, AON 1999.
- Działania operacyjne w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych. Materiały z sympozjum naukowego*, Warszawa, AON 1998.
- Field Manual FM 100-5, „Operations”, Washington 1993.
- Herman H., *Operacja w sztuce wojennej*, AON Warszawa 1992.
- Hofeditz K. M., *Zasady prowadzenia operacji*, *Myśl Wojskowa* 5/1998.
- Jomini H., *Zarys sztuki wojennej*, Warszawa 1966.
- Kaczmarek W., Ścibiorek Z., *Przyszła wojna - jaka?*, Warszawa 1995.
- Kaczmarek W., *Wojsk lądowe w operacji połączonej*, w: *Podstawowe założenia operacji połączonych* (red. nauk. Jerzy Zieliński), Warszawa 2000.
- Kotarbiński T., *Z zagadnień ogólnej teorii walki*, Warszawa 1938.
- Koziej S., *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993.
- Mossor S., *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa 1986.
- Nożko K., *Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*, Warszawa 1973.
- Ogólne zasady działań operacyjnych wojsk lądowych*, Warszawa 1997.
- Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 1999.
- Sawkin W., *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*, Warszawa 1974.
- Skibiński F., *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1990.
- Słownik podstawowych terminów wojskowych*, Warszawa, SG WP 1977.
- Wiatr M., *Charakterystyka współczesnych operacji wojsk lądowych*, *Myśl Wojskowa* 5/1998.
- Zieliński J., *Zarys teorii sztuki operacyjnej Wojsk Lądowych Rzeczypospolitej Polskiej*, Toruń 1998.
- Zieliński J., *Przygotowanie i prowadzenie operacji obronnej*, Warszawa 1995.

